17. Zsigmond korának belpolitikai viszonyai

Zsigmond félévszázados uralma a magyar történelemben fontos korszakot jelent. A fejlődésnek új mozzanatai tűntek fel, olyan tényezők, amelyek a jövő európai fejlődés útját jelölték ki: az **állam elszemélytelenedése,** az intézmények korszerűsödése, a **gazdasági élet** modernizálódása és a **társadalom** tagozódásának finomodása.

I. Zsigmondnak a hatalomért igen szívósan meg kellett küzdeni. Családja, **a Luxemburg-család kemény harcot folytatott az európai érvényesülésért,** és ennek egyik állomása volt a Nagy Lajossal való megállapodás. Ennek értelmében az „ifjú legény" Má-riának lett jegyese, és mint a magyar trón várományosa Magyarországon, **Nagy Lajos udvarában nevelkedett.** Ez meghatározó lett egész életére, mert **származása Németországhoz,** de legalapvetőbb **gyermekkori élményei Magyarországhoz kötötték.** Lajos ha-lála után rövid időre igen **kegyetlen pártharcok** robbantak ki. Zsigmond házassága létrejött, de a hatalmat nem tudta megszerezni. A pártharcokban a közben megválasztott Anjou **II. Károlyt meggyilkolták**. **Lajos özvegyét megfojtották,** és Mária is fogságban volt. Végül Zsigmondot 1387-ben megkoronázták, feleségét kiszabadította, és megkezdte elszánt harcát hatalma megszilárdítására. Az első lépés a vele szembeforduló **Horváti-család** legyőzése és az egész érdekközösség felszámolása volt.

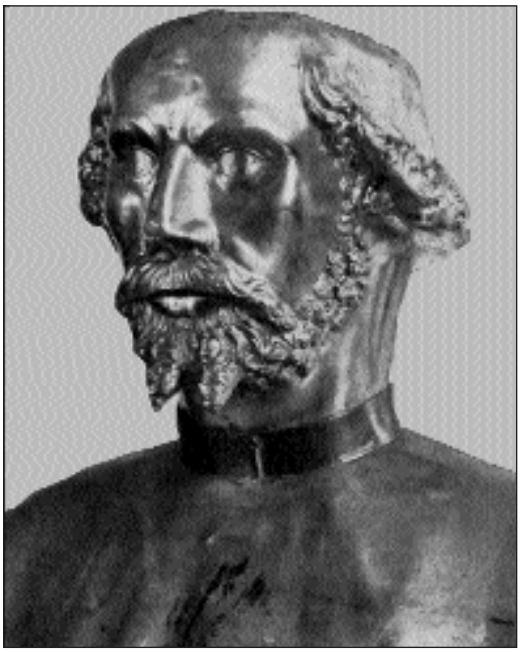

Zsigmond király feltételezett hermája.

Feladat: *A Horváti csoport egyik tagja volt Hédervári Kont, akiről irodalmunk is megemlékezik. Keressük meg a Kont vitézről szóló verset, és hasonlítsuk össze a költő állásfoglalását a történeti valósággal!*

A következő csoport legkiemelkedőbb alakja **Kanizsai János érsek** és **Lackfi István** nádor volt. (Lackfi nevét a Toldiból minden magyar ember ismeri!) Amikor azonban Lackfi Zsigmonddal szemben a meggyilkolt II. Károly családjával keresett kapcsolatot, Zsigmond lecsapott erre a csoportra is. **A család vezetőit kivégezték,** párthíveit fogságba vetették. Zsigmond udvarában ebben az időben idegenek is jelentős befolyásra tettek szert, és ez nagy ellen-

17. Zsigmond korának belpolitikai viszonyai

Zsigmond király dísznyerge elefántcsont borítással.

érzést váltott ki a magyar bárókból, annyira, hogy 1401-ben **Zsigmondot elfogták, és Siklós várában tartották őrizet alatt.** Így sikerült az idegeneket háttérbe szorítani, majd a közben megözvegyült királyt Cillei Borbálával összeházasítani. Az udvar legismertebb személye pedig **Garai Miklós** lett. Zsigmond utolsó nagy erőpróbája Nápolyi László (II. Károly fia) 1403-ban bekövetkező támadása volt. Ezt Kanizsai János érsek is támogatta, de Zsigmond végül felülkerekedett és Nápolyi László végleg lemondott magyar trónigényéről. Kanizsai egy időre még kegyvesztett is lett, de utóbb újra a legbizalmasabb körbe emelkedett, sőt 1411 után ő lett a német birodalom főkancellárja Buda székhellyel.

II. Zsigmond a hatalom megszilárdításáért folytatott küzdelemben rengeteg tanulságot szerezhetett. Időnként a leghűségesebbnek látszó emberek fordultak vele szembe és alkottak ellenzéki szövetséget, az úgynevezett ligákat. Zsigmond az egyiket a másik után számolta föl kemény kézzel, de bele kellett nyugodnia, hogy nem tud

Budai lakóházak.

a bárók fölé kerekedni. Meg kellett elégedni az első az egyenlők között állapottal (latinul: primus inter pares). Ezt jelzi, hogy 1408-ban formálisan is létrejött az országot kormányzó előkelők szervezete, **a Sárkányos-rend.** A vitás kérdésekben ők döntöttek, és a király távollétében ők kormányozták az országot. Nem fordult többé senki szembe a királlyal, de ennek megvolt a méltó ára: a bárók egyéni hatalma és főleg birtoka jelentősen megnőtt. A XIV. század végéig Zsigmond a 100 királyi várból 53-at adományozott el! **A nagybirtok hatalmát fokozatosan kiterjesztette az egyház, a városok és a nemesség felé is.** Ezzel természetesen ezeket is szer- vezkedésre és ellenállásra szorították. A nagyúri birtokszerzésnek egyik közkedvelt módja volt az úgynevezett zálogolás. Az a birtokos, akinek megfelelő mennyiségű pénze volt, ha megtudta, hogy a király pénzhiánnyal küzd – mikor nem küzdött! –, azzal a javaslattal fordult hozzá, hogy szívesen adna neki kölcsön, de ennek fejében egy birtokot kér zálogba, ami azt jelenti, hogy amíg a király nem fizeti vissza a kölcsönt, addig a birtok jövedelme a hitelezőé. A király természetesen a legritkább esetben volt képes az adósságot visszafizetni, így néhány év elteltével a hitelező azt ajánlotta a királynak, hogy egy újabb összeg fejében adományozza neki véglegesen a nála zálogban levő birtokot. A felajánlott összeg az előző kölcsönösszeggel együtt lényegesen kisebb volt, mint a birtok valódi értéke, de a király örült az újabb pénznek és így a birtokait valójában elkótyavetyélte. Ilyen zálogolási üzletek természetesen magánosok között is létre jöttek.

Suky kehely. Az arany ötvösmunka remeke.

III. A bárói ligák nagy hatalma arra kényszerítette a **köznemességet,** hogy **saját érdekeiért szervezett harcot kezdjen.** Ezt elősegítette az a tényező is, hogy a köznemesség köréből egyre többen emelkedtek a **világi értelmiség** soraiba, így a kiépülő államszervezetben szakemberként szerezhettek pozíciókat. Részben a központi bíróságokon, részben a megyében kaptak lehetőséget az érvényesülésre. Betetőzte ezt a folyamatot, hogy Zsigmond 1435. évi dekrétuma a köznemességet már az **ország testének** a képviselőiként szerepeltette. A köznemesség mellett Zsigmond a **városokra** is igyekezett támaszkodni. **1405-ben** (Nápolyi László mozgalmának végleges felszámolása után!) tűzte napirendre a városok kérdésének rendezését. A városi

küldöttek meghallgatása után hozta meg a királyi tanács az **új rendelkezéseket.** Ezek szabályozták a **városok jogállását,** biztosították a **szabad költözködést,** hogy a városok minél olcsóbb munkaerőhöz is juthassanak. Fontos rendelkezés volt a **budai mértékegységeknek az egész országra való kiterjesztése.** Ez azt mutatta, hogy a **belső kereskedelem fellendült,** s hogy Buda központtal megindult a **magyar piac egységesedése.** A városi fejlődés egyébként a paraszti polgárosodásnak a végső állomása volt. A szabad községek először **mezővárosi** kiváltságokat szereztek, majd egyesek **királyi városi** rangra emelkedtek. Ebben a korszakban gyorsult fel a **regionális városszövetségek** kialakulása is. Az erdélyi szászok után **két bányaváros szövetség** is létrejött a Felvidéken. A polgárosodás szempontjából a legjelentősebb a mezővárosok számának gyors emelkedése. A **mezőváros** külső képét tekintve nagy falunak látszott, de fontos jogokat szerzett; maga választotta a bírót és az esküdteket, és a földesúrral megállapodtak abban, hogy egy meghatározott fix összeget maguk szednek be és juttatják el a földesúrhoz.

Eddig a bíró a földesúr kijelölt embere volt, aki arra az évre, amíg a tisztet viselte, adómentességet élvezett. Ennek fejében a földesúr elvárta, hogy az ő érdekeit képviselje. Most a mezővárosi polgárok által választott bíró természetesen a parasztok érdekeinek volt képviselője. Az egy összegben fizetett adónak is nagy a jelentősége. Ezt sem a földesúr embere szedte be, hanem a városi alkalmazottak. Másrészt az összeg nem változott akkor sem, ha a lakosság száma nőtt. A **mezővárosi piac** és a városi kiváltságok vonzerőt jelentettek a környező parasztságra, és épp az ügyesebb, élelmesebb emberek igyekeztek odaköltözni. Más községek a mezővárosi jogokat igyekeztek megszerezni. Az 1440-ig terjedő 50 év alatt az addigi 50 mezőváros mellé kb. 250 új mezőváros jött létre. Ez a fejlődés természetesen a paraszti öntudat növekedését is jelentette.

IV. Ez az öntudat mutatkozott meg az **1437-ben kitört erdélyi parasztháborúban** is. **Lépes György** ekkor a török támadására számítva, az elmaradt egyházi tizedeket igyekezett beszedni. (Három évig ugyanis nem szedtek rendesen tizedet, mivel az akkori pénz értéke rossz volt.) Most viszont a vészhelyzetben, és mert ekkor már értékes pénz került forgalomba, igyekeztek minél többet behajtani. Ez robbantotta ki a felkelést. A **Bábolna**hegyen (Belső Szolnok megyében) **Alparét** mellett volt a főhadiszállás, majd a szembenálló felek a **kolozsmonostori hiteleshelyen** megállapodást kötöttek. Budai Nagy Antal volt a parasztok szószólója (4 magyar és egy román képviselő vett részt az egyezség megkötésében). A megállapodás szabályozta a tized fizetését, a parasztok szabad költözését, de volt két rendhagyó rendelkezés is: eltörölte a földesúri kilencedet, és kimondta, hogy évenként egy parasztgyűlés fogja ellenőrizni az egyesség megtartását. Ez utóbbi azt mutatja, hogy a **parasztság körében fölébredt a renddé szerveződés igénye.** A kilenced eltörlése viszont irreális követelés volt, hiszen ez a földesurak gazdasági megélhetését érintette. Így világos, hogy csak a kényszerhelyzet

Kolozsvár. Szent Mihály-templom.

miatt fogadták el ezt a pontot. Nem sokkal utóbb a magyar megyei vezetők, a székely székek vezetői és a szász előkelők **Kápolnán unióra léptek:** a három nemzet megállapodott egymás megsegítésében. Egy újabb, a parasztok számára már sokkal előnytelenebb megállapodás után (ebből a kilenced eltörlése és az évenkénti parasztgyűlés kimaradt) a harcok folytatódtak, végül a parasztmozgalom kemény felszámolása kö-vetkezett: kilenc vezetőt végeztek ki. A Kápolnai-unió viszont később elvi alapja lett az erdélyi állam önálló fejlődésének, noha eredetileg csak a felkelés felszámolására jött létre.

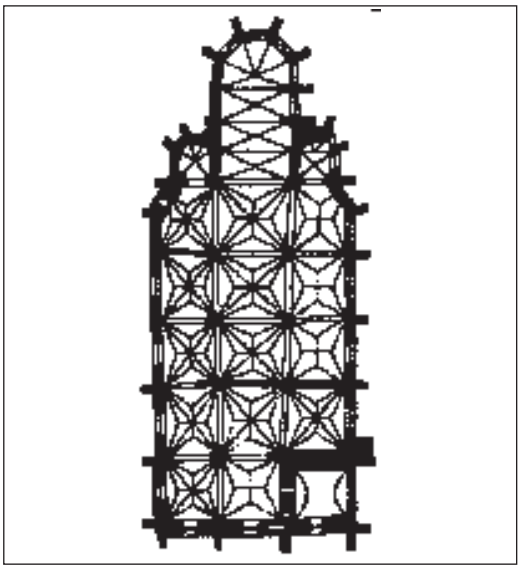

Kolozsvár. A Szent Mihály-templom alaprajza.

18.
A világpolitika sodrában

Magyarország már az Anjouk idején felemelkedett a nagyhatalmi politika szintjére. Ez a folyamat Zsigmond alatt tovább folytatódott, mert diplomáciája Londontól Mezopotámiáig, a katolikus egyházfejedelemtől a pogány és mohamedán uralkodókig terjedt ki. Megszerezte a német császári trónt, de birodalma középpontja továbbra is hazánk maradt!

I. A hatalom megszerzésének és megszilárdításának korszakában természetesen az **itáliai események,** közelebbről a **nápolyi Anjouk** kötötték le figyelmét és részben erejét. Bonyolította a helyzetet, hogy a nápolyi ügy szorosan kapcsolódott a **pápai politikához.** Ebben az időben két pápa volt (Rómában és Avignonban), sőt 1409-től kezdve egy harmadik is működött (Pisában). Zsigmond kitartott a római pápa mellett, annak ellenére, hogy a pápa rendszeresen Nápolyi Lászlót támogatta. Az ellenjelölt bukása után Zsigmond elérkezettnek látta az időt, hogy elégtételt szerezzen.

Sopron. A ferences-templom káptalanterme.

II. A pápák ebben az időben meglehetősen világi életmódot folytattak, rengetek erőt pazaroltak az egymás elleni pozícióharcra, és a hívek pásztorolása igencsak háttérbe szorult. Ez jelentős elégedetlenséget váltott ki az egyházon belül is, és **sokan követeltek reformokat.** Rontotta a helyzetet a különböző – igen sokszor nagy jövedelmet biztosító – papi **pozíciók betöltésének ügye.** A személyek kiválasztásánál nem a rátermettség, hanem a politikai szempontok győztek. A pápa is, de a világi uralkodók is híveik jutalmazására használták fel a papi állásokat, ami nem egyszer összecsapásokhoz vezetett a pápák és a világi hatalmak között. Az is előfordult, hogy ugyanazt az állást többen és több személynek is kiutalták. A pápa befolyásának visszaszorítására **1404-ben került sor** (Nápolyi László bukása és a török ankarai veresége után). Ekkor adta ki Zsigmond a **királyi tetszvényjog** (placetum regium) megfogalmazását tartalmazó rendeletét. Ebben megtiltotta, hogy pápai ítéletlevelet vagy más bullát az ő engedélye nélkül kihirdessenek. Ugyancsak megtiltotta, hogy papi hivatalt vagy birtokot így lehessen szerezni és kikötötte, hogy a megüresedő egyházi java-

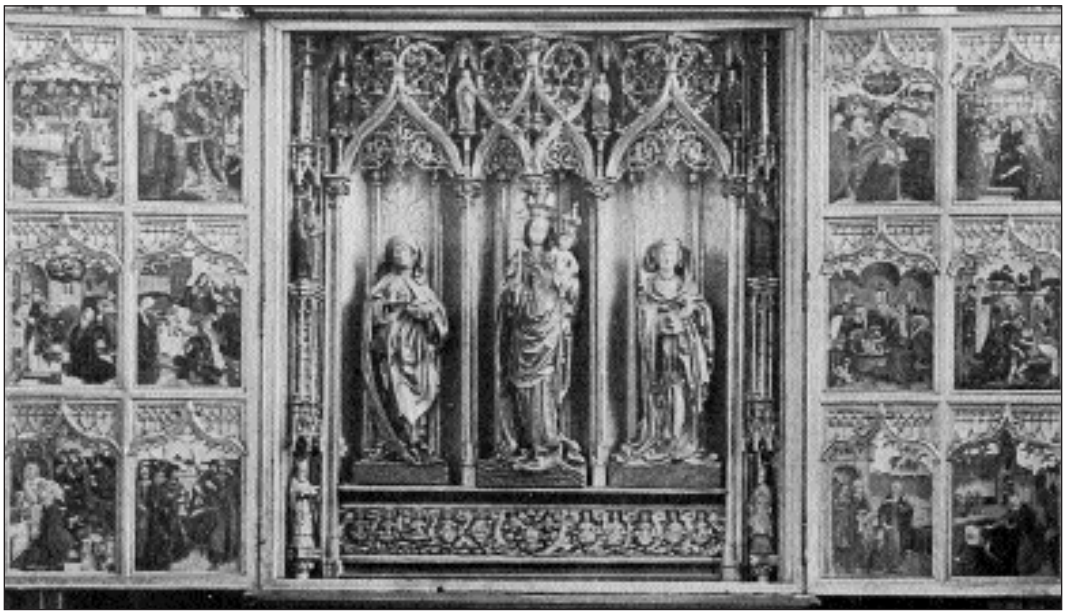

Kassa. A Szent Erzsébet-templom szárnyasoltára nyitva.

dalmak az ő által kijelölt személy birtokába kerüljenek. Ez a rendelet komoly mértékben gyöngítette a pápai befolyást. Egyébként később a **konstanzi zsinaton** ennek igen komoly szerepe volt. A zsinat három nagy feladatából az **egyház egységének a helyreállítását** megoldotta, de a **hitkérdések rendezése** nem sikerült, sőt Husz Jánost, majd Prágai Jeromost máglyahalálra juttatták. Hasonlóképpen eredménytelen volt az **egyházszervezet reformjára** irányuló terv. Zsigmond személyes sikere volt viszont, hogy a zsinat a **magyar királyok főkegyúri jogát** elismerte: ezentúl a pápa csak a magyar király által javasolt személyt emelhette főpapi hivatalra.

III. Korántsem volt ilyen sikeres a **Velencével** folytatott harca. Közben a Nagy Lajos szerezte pozíciók sorra elvesztek, az adriai magyar flottát fölszámolta, sőt a dalmát városok nagy része is Velence fennhatósága alá került. Figyelmét sokkal inkább lekötötte apja örökének a megszerzése. Minthogy IV. Károly fia volt, mert rivális meghalt, így lényegében 1410-től római király lett. Ez volt a császári trón várományosainak a rangja, de a gyakorlatban már ettől fogva élt a császári hatalommal is, annak ellenére, hogy csak **1433-ban koronázták császárrá.** Zsigmond így az európai politika főirányítójává vált. A birodalom kormányzásában **elsősorban magyar tanácsosaira támaszkodott,** akik így igen széles látókörre tettek szert. Másrészt rengeteg külföldi útja alatt a hazai tanács intézte az ország ügyeit, ami viszont a magyar bárók önállóságát fokozta. Ezek a tényezők a **magyar szellemi életre és a magyar művészetre is nagy hatással**

Kassa. Szent Erzsébet-templom.

voltak. Zsigmond a királyi központokat, Visegrádot majd Budát valóban európai művészeti központtá építtette ki. A budai királyi palota legfontosabb erődítményei és legcsodálatosabb épületei az ő kezdeményezésére készültek el. Sajnos nagy részük a török alatt, illetve a török elleni háborúban elpusztult, és csak a vidéki emlékek művészi alkotásaiból következtethetünk az egykori fényre és nagyságra, amit a kortárs utazók nem győztek eléggé csodálni. A német császárságnak voltak azonban árnyoldalai is. 1420-ban a cseh trónt is örökölte, de ez kiváltotta a **husziták ellenállását,** mert nem tudták neki megbocsátani Husz János halálát. A harcok elhúzódtak, és a magyar Felvidékre is kiterjedtek. A cseh husziták támadásait majd csak Mátyás királynak sikerült véglegesen felszámolni. Ugyanakkor azonban a huszitizmus szellemileg is hatott, mert nálunk is jelentkeztek reformmozgalmak, sőt ennek hatására születtek meg az első magyar bibliafordítások.

IV. Számunkra mégis a **török politika** volt a leglényegesebb kérdés. Zsigmond tisztában volt a török terjeszkedés jelentőségével, és **élete fő céljának a török Balkánról való kiűzését tartotta.** Ennek érdekében **dip-**

lomatái kelet felé tatár, perzsa és mezopotámiai kapcsolatokat építettek ki, míg **nyugaton** hatalmas diplomáciai apparátus szolgálta a keresztes háború megszervezését. **Murad szultán** (1359–89) meghódította Trákiát, egész Kis-Ázsiát. Székhelyét Drinápolyba helyezte és az I. rigómezei csatában döntő vereséget mért a szerbekre, noha maga elesett a csatában. Szerbia összeomlása indította Zsigmondot a keresztes had szervezésére, másrészt fölismerte a hadrendszerben szükséges változtatásokat.

A török hadban középnehéz lovasság volt, és e mellett a janicsárok jól felszerelt és jól kiképzett, fanatikus vallási szellemtől tüzelt gyalogsága volt jelentős. Ezt egészítette ki a viszonylag nagyszámú könnyű lovasság. Ez követelt változtatásokat a magyar hadrendben is, mert nálunk is szükségessé vált a könnyű lovasság alkalmazása. Sajnos ez a felismerés már a keresztes háború elvesztése után bontakozott ki teljesen, amikor a temesvári országgyűlésen megszervezték a telek-katonaságot. Eszerint minden 20 jobbágytelek után ki kellett állítani egy könnyű lovas íjászt.

Az 1396-ban összegyűlt nagyszámú **keresztes had** mintegy fele nyugati lo-vagokból állt, akik azonban **nem ismerték a török harcmodort,** és így a magyar hadvezetés elképzeléseit semmi bevéve kezdtek csatát Bajazid szultán hadaival. A nyugatiak bomlásán már nem lehetett segíteni. Maga Zsigmond is csak nagy szerencsével menekült meg. Konstantinápolyból aztán hajón tért vissza. Szerencsére Bajazid nem használhatta ki győzelmét, mert **1402-ben Ankara mellett Timur Lenk tatár seregeitől megsemmisítő vereséget szenvedett,** majd a fogságban meg is halt. Váratlanul úgy tűnt, hogy a török veszély megszűnt, mert a pártharcok szétszaggatták a birodalmat. Mohamed szultánnak (1403–21) csak nagy harcok árán testvérei fölszámolása után sikerült újra megkezdeni a török erők újjászervezését. Ekkor Zsigmond – bár a nyugati politika minden figyelmét lekötötte – ismét a **diplomáciai eszközökhöz nyúlt,** majd 1427-ben a szerbektől **megszerezte Nándorfehérvárt és Galam-bócot,** a törökök ellen kiépítendő védelmi vonal két fontos várát. Galambócot azonban a török csellel megszerezte. Zsigmond a következő évben, 1428-ban vissza akarta hódítani, de a hadművelet nem járt sikerrel, így **Nándorfehérvár lett a magyar védelmi vonal legfőbb erődítménye.** Havasalföld és Szerbia fejedelmei végleg török adófizetők lettek, ez azt jelentette, hogy **a török veszély elérte a magyar határokat is.**

19. Rendi fejlődés és a török veszély növekedése

Zsigmond hosszú uralma, amely azonban külső és belső ellentétektől nem volt mentes, bizonyos szempontból meggyorsította a magyar társadalom fejlődését. Nyugat-Európában a hosszú hűbéri korszak után a XIII–XIV. század hozta meg a rendi fejlődést. Ez lényegében azt jelentette, hogy a királyi tanács addigi működése kibővült, mert a nagyjából azonos gazdasági és társadalmi szinten álló rétegek – a rendek – fölismerték közös érdekeiket, és azt a királyi tanáccsal szemben vagy vele együttműködve érvényre is juttatták.

I. Magyarországon a fejlődés később indult meg. Így a hűbéri viszonyok lényegében a XIII. századra hódítottak tért, de ugyanakkor már olyan jelenségekkel is találkozunk, amelyek a rendiség előjelének tekinthetők. Így a két korszak nálunk nem válik el élesen, kissé összecsúszik. Vizsgáljuk meg az alábbi szemelvényeket abból a szempontból, hogy milyen viszony tükröződik benne a király, a királyi tanács és a társadalom egyéb rétegei között!

„királyuk udvarában úgy gyűlnek össze, hogy előkelőik közül ki-ki viszi magával a székét, és nem mulasztanák el, hogy államuk helyzetéről tanácskozzanak és tárgyaljanak.... Fejedelmükkel szemben azonban annyira engedelmesek, hogy bármelyikük hallatlan bűnnek gondolná őt nemhogy nyílt ellentmondással ingerelni, hanem akárcsak titokban súgva-búgva belemardosni... a fejedelem puszta akaratát mindenki törvénynek tartja.”

(Ottó freisingeni püspök történeti műve a XII. sz. közepén)

Olvassuk el **II. András Aranybullájának** bevezetését és l. pontját! (II. kötet)

„Mi Béla, Isten kegyelméből Magyarország királya és István ugyanazon kegyelem által a magyarok ifjabb királya és erdélyi herceg és Béla egész Szlavónia ifjabb hercege tudtul adjuk, hogy Magyarország összes nemesei, akiket királyi servienseknek mondanak, hozzánk járulván, tőlünk alázatosan azt kérték, hogy őket a Szent István királytól megállapított és elnyert szabadságukban megtartani kegyeskedjünk... Mivel úgy találtuk, hogy kéréseik és követeléseik jogosak és törvényesek, tanácsot tartván báróinkkal s az ő hozzájárulásukkal azokat teljesítendőknek véltük. Figyelemmel tartván azt, hogy ezáltal az ország jobb állapotáról kell gondoskodnunk.”

(Az 1267. évi törvény)

„András, Isten kegyelméből Magyarország... királya... mindenkinek... tudtára akarjuk adni, hogy az Úr 1290. esztendejében a tisztelendő érsek és püspök atyáknak, országunk báróinak, előkelőinek és összes nemeseinek tanácsával és hozzájárulásával országos gyűlést tartván, erős hittel megfogadtuk, hogy országunk nemeseinek a mi szent elődeink által adott jogait és kiváltságait... sértetlenül meg fogjuk tartani.”

(Az 1290/91. évi törvény)

19. Rendi fejlődés és a török veszély növekedése

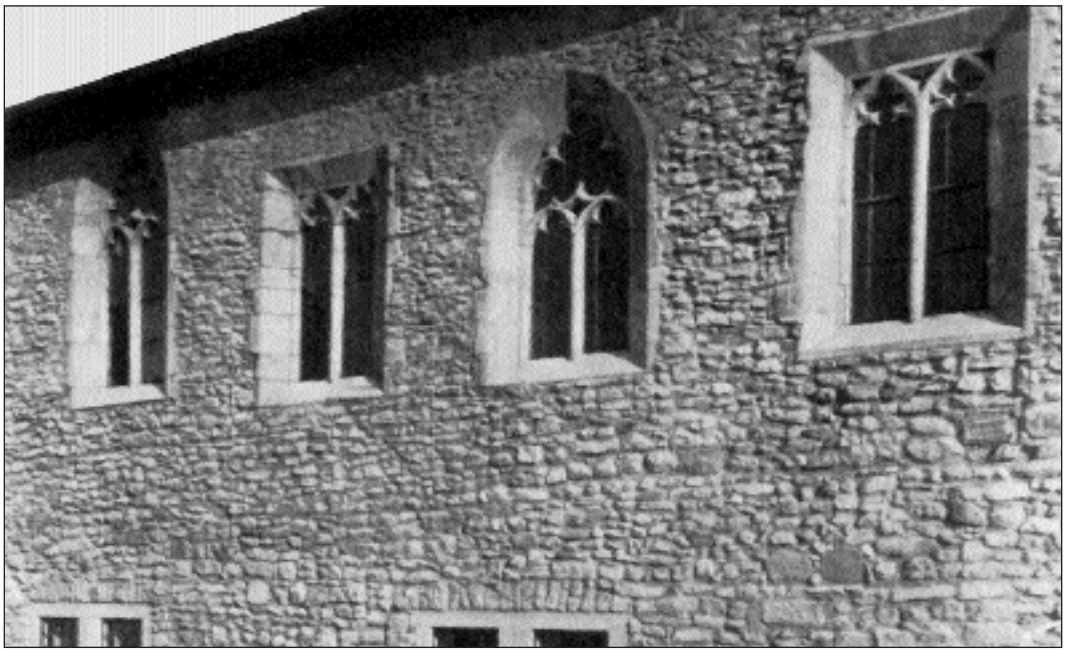

Sopron. A Fabricius ház homlokzata.

Olvassuk el Nagy Lajos 1351. évi törvényének a bevezetését! (91. oldal)

„országunk minden megyéjéből és kerületéből a követeket és a joghatóságunk alá tartozó városok, mezővárosok és szabad községek küldötteit összehívtuk, s mindnyájuknak és mindeniküknek kéréseit, kívánságait, előadásait, véleményét és panaszait meghallgattuk és pontosan megértettük: országunk főpapjainak, báróinak és tekintélyesebb előkelőinek, valamint ama követeknek tanácsára, s az e részben történt érett megbeszélés után az egész ország javára és békességes állapota kedvéért annak nyilvánvaló hasznára végeztük, határoztuk és rendeltük, hogy némely városokat védfalakkal kell körülvenni, némely szabad községeket vagy mezővárosokat a városok rangjára kell emelni, némely inkább visszaélésnek látszó szokásokat el kell törölni, másokat mérsékelni kell és meg kell javítani, némelyeket újonnan is meg kell állapítani.”

(Zsigmond 1405. évi városi cikkelyei)

„Egybegyülekezésük után, főpapjainknak, báróinknak, valamint az ország egész testét a távollevők hatalmával képviselő országos nemesek egyértelmű tanácsára, közös megbeszéléssel és beleegyezésükkel elhatároztuk, eltökéltük és jónak láttuk, hogy a kellő, rendezett és egyenlő igazságszolgáltatás érdekében, amelyben egyébiránt az ország minden lakóját egyaránt kell részesíteni... az alább következő, örök időkre szóló és sérthetetlenül megtartandó rendeleteket, statutumokat és törvényeket hozzuk, nyilvánítjuk ki, és állapítjuk meg.”

(Zsigmond 1435. évi II. törvénye)

19. Rendi fejlődés és a török veszély növekedése

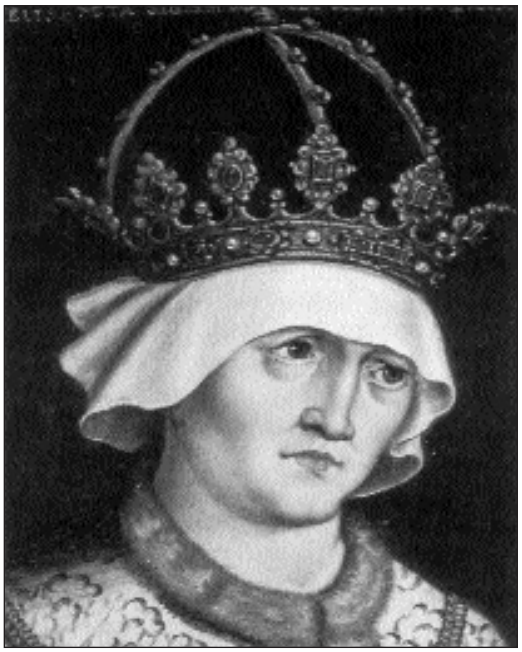

Zsigmond király leánya: Erzsébet.

II. Zsigmond halálától egészen Mátyás király trónralépéséig **rendkívül zűrzavaros korszak következett.** A feudális széthúzás hallatlan mértékben megnőtt, de ugyanakkor a köznemesség összefogása megakadályozta, hogy az ország tartományokra essen szét. Ez tehát a **rendi erők megerősödéséhez** vezetett. A helyzet azért volt különösen veszélyes, mert ugyanebben az időszakban a török hatalom jelentősen megerősödött, sőt Konstantinápoly elestével 1453-ban Magyarországra nehezedett a legnagyobb nyomás. Zsigmondnak nem lévén fia, úgy végrendelkezett, hogy **Erzsébet leányának férje, Habsburg Albert** örökölje a magyar trónt. Albert királlyá választása újabb lökést adott a köznemesség rendi érvényesülésének, mert Budán kelt oklevelében a nemesi kiváltságokat kibővítette és megerősítette. Közben a török újabb támadást kezdett, és ostrom alá vette **Szendrő** várát. Albert hadba hívta az ország haderejét, de a lassan gyülekező seregben járvány tört ki. A vérhasjárvány utóbb magát **a királyt is megbetegítette, és így fiatalon 1439-ben meghalt.** Nem sokkal halála után született meg kisfia, László.

III. Albert, az első Habsburg uralkodó halálával a pártharcok hallatlan mértékben föllángoltak. Lényegében két párt alakult ki: **Garai László** mellett **Cillei Ulrik** – aki mellesleg a csecsemő király gyámja is lett – vezette a Habsburg-pártot, akik a csecsemő László királysága mellett kardoskodtak, azon egyszerű meggondolásból, hogy ha nincs felnőtt király, akkor ők rendelkeznek az országgal. Ez a csoport Lászlót 12 hetes korában királlyá koronázta, majd az udvar Bécsbe menekült, magával vitte a Szent Koronát is. A másik párt élén egy most felemelkedett és röviden európai hírre tett hadvezér, **Hunyadi János** állt, aki mögött jóval nagyobb csoport, szinte úgy mondhatjuk, hogy az ország rendei álltak. Ők érvénytelenítették V. László királyságát, és **Jagelló Ulászlót** választották királlyá. A 16 éves ifjú lovagot egy pótkoronával koronázták meg. Rövidesen **kitört a polgárháború** a két párt között, de ez más külső hatalmak beavatkozását is maga után vonta. A Hunyadi-párt ugyan győzelmet aratott, de a német és cseh erők utóbb betörtek az országba. Szerencsére a növekvő török veszély idején sikerült a fegyveres harcnak véget vetni, és úgy látszott, hogy Ulászló királysága megszilárdul.

20. Hunyadi János és a török elleni harc

A válságos korszak legveszedelmesebb vonása az volt, hogy egyidejüleg bontakozott ki hazánkban egy rendkívüli méretű feudális anarchia, és ugyanakkor éleződött ki a török támadás. A feudális anarchia azt jelentette, hogy az ország bárói elszánt küzdelmet folytattak a politikai és gazdasági pozíciókért és közben megfeledkeztek legfontosabb kötelességükről, kiváltságaik elvi alapjáról, a honvédelemről. Míg ez a kötelesség a legtöbb bárónál háttérbe szorult, a Hunyadi-család éppen azzal tűnt ki, hogy tehetségét, vagyonát és katonai erejét a török visszaszorítására használta fel, és ezzel megalapozta hazai és európai hírnevét.

I. A Hunyadi-család az ismeretlenségből tüneményes gyorsasággal emelkedett ki. 1409-ben adományozta Zsigmond király Vajknak és testvéreinek, valamint Vajk fiának, Jánosnak **Hunyad várát és a hozzá tartozó birtokot.** A Vajk török név (István királynak is ez volt a magyar pogány neve!), és a havasalföldi kun hagyományokra utal, ami az akkori havasalföldi románok körében tovább élt. **Hunyadi János mint fiatal apród a székely ispán, majd Lazarevics István szerb despota udvarában szolgált.** (Ez utób-

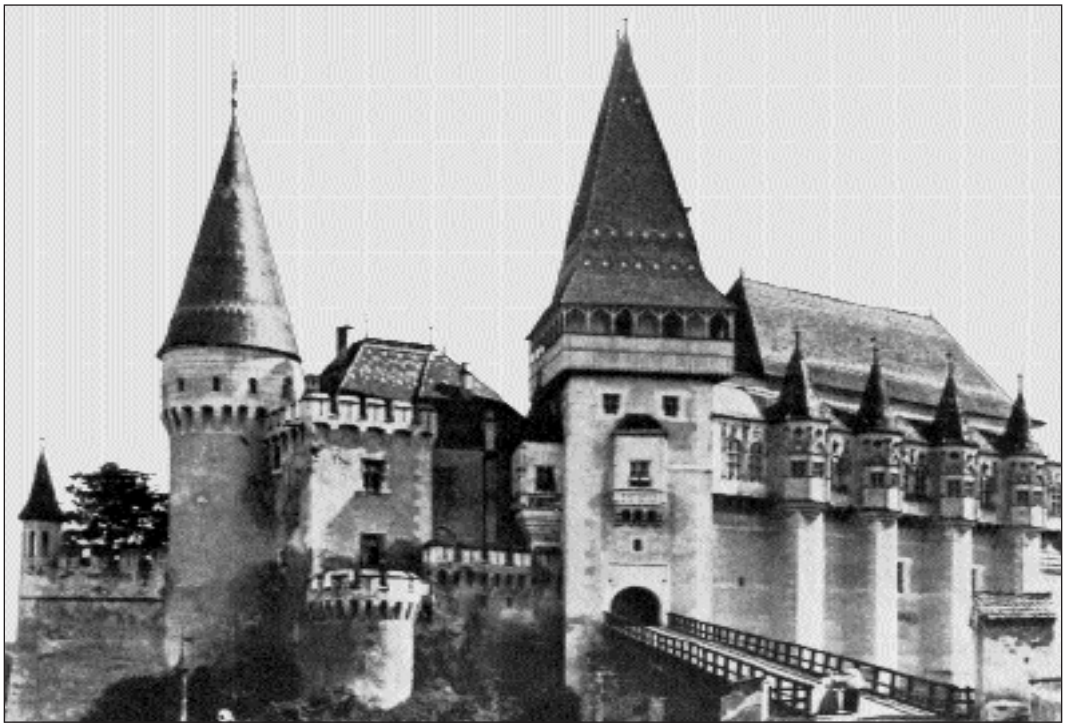

Vajdahunyad vára.

20. Hunyadi János és a török elleni harc

Hunyadi János ábrázolása a Thuróczy krónikában.

bi korra utal Arany János Szibinyáni Jank című verse!) Korán feleségül vette a vagyonos **Szilágyi-családból való Erzsébetet.** Itáliába is eljutott és itt a **milánói herceg zsoldjába állt.** E korszak igen tanulságos volt számára, mert közvetlenül ismerhette meg a **fejlett zsoldos haditechnikát.** A következő időszakban **Zsigmond közeli környezetében találjuk,** ahol a rendkívül gyors felemelkedés és gazdagodás részese lett. Zsigmond kíséretében ment **Csehországba,** ahol a hadviselés újabb módszereit, a **huszita harcmodort** ismerhette meg közvetlen tapasztalatból. Így nemcsak tehetsége, hanem a képzettsége és a széles látóköre is megvolt a hadvezetéshez. Hazatérve, birtokainak a fekvése is a **török elleni harcra rendelte,** és több török betörést vert vissza sikerrel. Ennek elismeréseként Albert **1439-ben szörényi bánná** nevezte ki, vagyis zászlósúr lett, aki az ország irányításába is beleszólhatott.

II. A törökellenes harcnak komoly **nemzetközi háttere** volt. Nemcsak a **balkáni népek** voltak érdekeltek a török visszaszorításában, hanem **a római pápa** is reménykedett abban, hogyha a törököt sikerül a Balkánról kiűzni, akkor a keleti egyház elismeri Róma elsőbbségét, és ezzel **véget lehet vetni az egyházszakadásnak.** Előzetesen a bizánci császárok szorult helyzetükben többször tettek ilyen irányú ígéreteket. Ez a tényező is fontos szerepet játszott abban, hogy a török elleni harcnak az egyik legfőbb támogatója épp a pápa volt – évszázadokon keresztül. Hunyadi mint szörényi bán sikereket ért el a török elleni harcokban, így **1441-ben I. Ulászló erdélyi vajdává nevezte ki** Újlaki Miklóssal együtt. A török elleni harc oroszlánrésze azonban Hunyadira várt, mert Újlaki inkább a diplomáciai ügyekkel foglalkozott. Az **erdélyi vajdának rendkívül fontos szerepe volt a honvédelemben.** Ő és a horvát-szlavón bán voltak felelősek elsősorban a déli határok védelméért. Mindketten komoly katonai erővel is rendelkeztek, mert rendelkezésükre álltak a vajdai, illetve a báni várak a hozzájuk tartozó birtokokkal. Ezek jövedelméből kellett a határvédelmet ellátniok. Ez volt az alapja a magyar hadrendszer hármas tagolódásának is: A két szárnyat az erdélyi vajda és a horvát bán alkották, és a királyi sereg jelentette a központi erőt.

20. Hunyadi János és a török elleni harc

Hunyadi János birtokainak térképe.

III. Hunyadinak mint erdélyi vajdának először **1442-ben a török támadását** kellett kivédenie. Mezid bég vezetésével tört be egy pusztító és zsákmányoló török sereg. **Marosszentimrénél** Hunyadi még alul maradt, de néhány nap múlva **Szeben** mellett megsemmisítette a török erőket. (Ebben a csatában Hunyadi egyik vitézével páncélt cserélt, így a törököket megtévesztve, váratlanul ronthatott rájuk.) Ősszel a török megtorló hadműveletet tervezett, de Hunyadi nem várta meg, hogy betörjön az országba, hanem átkelt a Déli-Kárpátokon, és a **Jalomica folyó völgyében** megverte őket. Hírneve ezután még félelmetesebb lett a törökök szemében. A sikereken felbuzdulva a következő évre támadó hadműveletet terveztek, annál is inkább, mert ismertté vált, hogy a török erők keleten vannak lekötve. A sereg jelentős része zsoldosokból állott. Ezt a király jövedelmei, Hunyadi saját vagyona, a pápai támogatás és a főúri bandériumok kötelékei tették lehetővé. Külföldi katonák (cseh, német, lengyel, francia, moldvai és szerb) is csatlakoztak, így a létszáma elérte a 35 000 főt. A hadjárat rendkívüli nehézségekkel járt. Elfoglalták **Nist,** majd **Szófiát** és az akkori török fővárost, Drinápolyt akarták elfoglalni. Ekkor már **bolgárok, albánok és bosnyákok is** csatlakoztak Hunyadi seregéhez, de a török gyorsan átcsoportosította erőit Ázsiából a Balkánra, és így sikerült a fővárost megmenteni. A Hunyadit üldöző két török sereg viszont súlyos vereséget szenvedett. A **„téli hosszú hadjárat" tehát nagy keresztény sikert jelentett, és a török igen előnyös békét ajánlott, és Szegeden meg is kötötték.**

20. Hunyadi János és a török elleni harc

A várnai csata térképe.

Ezzel párhuzamosan viszont folytak az európai tárgyalások egy nagyszabású **nemzetközi támadó hadműveletről a török ellen.** Fő mozgatója **Cezarini Julián** pápai követ volt, aki azt hangoztatta, hogy a pogányoknak tett ígéret nem érvényes. A diplomáciai kötélhúzásnak a pápai udvar lett a győztese, így a megkötött török béke ellenére **a hadjárat megindítása mellett döntöttek.**

IV. A török háború haditerve szerint a főcél Konstantinápoly fölmentése és **a török Európából való kiszorítása** volt. Ezúttal nem a hegyeken át szándékoztak előnyomulni, hanem a Duna völgyében haladva a tengerparton támadni. Az ígéretek szerint **a szövetséges keresztény flották a tengerszorosokat lezárják,** így a török nem tudhat felmentő erőket bevetni.

A valóság azonban egészen másként alakult. A magyar sereg az ígértnél jóval kisebb volt, hadtörténészek 20 000 főre becsülik. **Hunyadi a terv szerint haladva elfoglalta Nikápolyt, majd Várna felé átvágott a tenger irányába,** hogy a török sereget itt megsemmisítse. **A tengerszorosok lezárása nem sikerült,** mert túl kicsinek bizonyult a felvonuló flotta, sőt **a genovaiak jó pénzért hajlandónak mutatkoztak a török sereg átszállítására!** Így Hunyadit váratlanul érte, hogy **Várnánál közel négyszeres túlerővel került szembe.** A csatát mégis nagy sikerrel vezette, a török sereg egy részét megverték, de amikor **Ulászló király** maga is harcba bocsátkozott a janicsárok ellen, a törökök fölismerve őt, körülvették és megölték. **Levágott fejét lándzsára tűzve magasba emelték,** a magyarok ezt meglátva, futásban kerestek menedéket. Az esemény oly váratlanul alakult így, hogy maga a török sem hitte egy ideig győzelmét. A magyar sereg vesztesége óriási volt, de következményeiben **a király halála volt a legjelentősebb,** mert ez a fordulat nem a pogányok elleni összefogást, hanem **a belső harcok föllángolását eredményezte.**

21. A feudális anarchia tetőzése

Ulászló halálával a megoldandó kérdések egyre bonyolultabbá váltak. Továbbra is égető kérdés volt a török háború. Újult erővel merült föl a gyermek V. László trónigénye. Ugyanez lehetőséget adott III. Frigyes német-római császárnak az ország belügyeibe való beavatkozásra, annál is inkább, mert a Szent Korona az ő kezei között volt. A legnagyobb bajt azonban a belső ellentétek jelentették.

I. 1445-ben összehívtak egy országgyűlést, amely éppen a központi hatalom hiányában **valójában rendi gyűlés volt:** a főpapokon, a bárókon és a megyei nemességen kívül a városi követeket is meghívták, de már itt megmutatkozott hazai rendiségünk egyik sajátossága. Városaink ereje nem volt jelentős, így a **városi követek szavának az országgyűlésen nem volt súlya.** Ezért azután a **köznemesség jelentett ellensúlyt** a főúri hatalommal szemben. Igaz, hogy tartós eredményt csak úgy érhetett el, ha valamely országos tekintélyű báróval szövetkezett. Az országgyűlés számos rendelkezést hozott a rend fenntartására, aminek bizony nem sok foganatja volt. A király hazatéréséig **hét főkapitányt** választottak az ország élére. Jellemző, hogy ezek között szerepelt **Giskra** cseh zsoldosvezér is, aki idegen hatalmak szolgálatában állt és a saját gazdagodását helyezte előtérbe. A közügyet valóban csak Hunyadi és Újlaki Miklós képviselte. Mindenesetre a hét főkapitány éve az anarchia tetőzését jelentette. Ezt számosan fölismerték, de ellene igazából csak a Hunyadi-párt lépett fel eredménnyel.

II. Hunyadi Jánosnak hatalmas **köznemesi tábora** volt már a saját familiárisaiból is, de a köznemesség, amely leginkább volt kárvallottja az anarchiának, ezen kívül is támogatta a Hunyadi-pártot. Hasonlóképpen **a városok is a rend helyreállításában** látták a legalapvetőbb érdeküket. Ilyen körülmények között az 1446. évi pesti országgyűlésen a Hunyadi-párt teljes fölénye bontakozott ki, és számos határozatot hoztak a rend helyreállítása érdekében:

„Hogy kormányzót fognak választani és kirendelni. Hogy az összes főpapok és bárók és mindazok, akik e háborús időkben várakat, kastélyokat, erősségeket, városokat, mezővárosokat, birtokokat és bármely birtokjogokat, nemkülönben püspökségeket, apátságokat foglaltak el, ezeket át fogják engedni és vissza fogják adni. Hogy ami hivatalt és tisztséget a báró urak viselnek, arról a jelen gyűlés színe előtt mindannyian mondjanak le. És szabadon, ellentmondás nélkül bocsássák más főpap, a báró urak és az országlakosok kezére és azok intézkedése és rendelkezése elé. Hogy minden szerződés, szövetség és kötés, melyet akármely főpapok, bárók és országlakosok bármi módon egymás közt és kölcsönösen létesítettek és megállapítottak, amely tudnillik az ország és a haza javát gátolná, erőtlen, semmis és hatálytalan legyen...”

Ennek a határozatnak az értelmében

választotta meg a rendi gyűlés Hunyadi Jánost a király kiskorúságának idejére kormányzóvá. Rendkívül széles jogkört biztosítottak számára, lényegében csak a birtokadományozás terén szabtak neki korlátokat. Hunyadi a kormányzói hatalmat igyekezett az országgyűlés határozatainak végrehajtására felhasználni: a gazdasági forrásokat rendezte, az idegeneket kiszorította az országból, és a legfőbb erőforrásokat a törökellenes háborúra összpontosította. Ebben segítségére volt a váradi püspök, a jeles magyar humanista, a Hunyadi ház őszinte barátja: **Vitéz János,** aki Hunyadi fiainak nevelésében is tevékenyen részt vett. Az alkalom 1448-ban érkezett el, amikor az albán **Kasztrióta György,** a hírneves Szkander bég szövetségre lépett Hunyadival, hogy közös erővel verjék meg a törököt. Az albánokkal azonban nem sikerült egyesülni, mert a magyar tervekről értesülvén Murad szultán hamarabb kényszerítette Hunyadit csatára. A második **Rigómezőn** vívott harc is török győzelemmel végződött. Ebben szerepe lehetett Brankovics György kétes értékű tevékenységének is, aki ráadásul a csata után menekülő Hunyadit elfogta, és kis híján kiadta a töröknek.

III. A rigómezei csatavesztés Hunyadi belpolitikai helyzetét is megnehezítette, annál is inkább, mert a **Cillei-Garai csoporthoz Brankovics** György szerb despota is csatlakozott. Közben V. László „nagykorú" lett, így **Hunyadi kormányzói mandátuma lejárt. Ez azonban nem jelentette hatalmának megtörését, mert a honvédelem irányítása továbbra is az ő kezében maradt.** Cillei Ulrik befolyása viszont valóban lényegesen megnőtt. Hunyadi katonai szerepe főleg a **török helyzet alakulása** miatt volt rendkívüli jelentőségű. **1453-ban ugyanis a töröknek sikerült Bizáncot elfoglalni.** A város védői meg voltak győződve a város bevehetetlenségéről, de a mostani ostrom ezt a tévhitet megcáfolta. A török tüzérségnek sikerült a Drinápolyból vezető út kapuját (ma edirnei kapunak nevezik) teljesen lerombolni, és így elözönlötték a várost. Bizánc lett ettől fogva Isztambul néven a birodalom fővárosa. A mi szempontunkból ez azt jelentette, hogy most már az **egész török erő az északi terjeszkedést szolgálhatta.** Meg is indult a támadás Szerbia ellen, de Hunyadi vereséget mért ezekre a török erőkre. Újra napirendre került a **nagy törökellenes keresztes háború** is, amit természetesen a pápaság támogatott a legnagyobb intenzitással.

IV. A sors érdekes játéka, hogy mialatt a keresztény világ a török kiűzésére készült, a török is napirendre tűzte a Magyarország elleni hadjáratot. Ennek kulcskérdése a déli védelmi vonal áttörése, vagyis Nándorfehérvár elfoglalása volt (Galambóc eleste után ez lett a magyar védelmi vonal legfontosabb erődítménye). A várat Hunyadi sógora, **Szilágyi Mihály** készítette föl az ostromra: megerősítették az erődítményeket, és megfelelő készleteket halmoztak fel élelemből és hadianyagból. **Kapisztrán János,** egy lánglelkű szerzetes nagy lelkesedéssel toborozta a keresztes vitézeket, de a nemesi felkelést is elrendelték. A harc

21. A feudális anarchia tetőzése

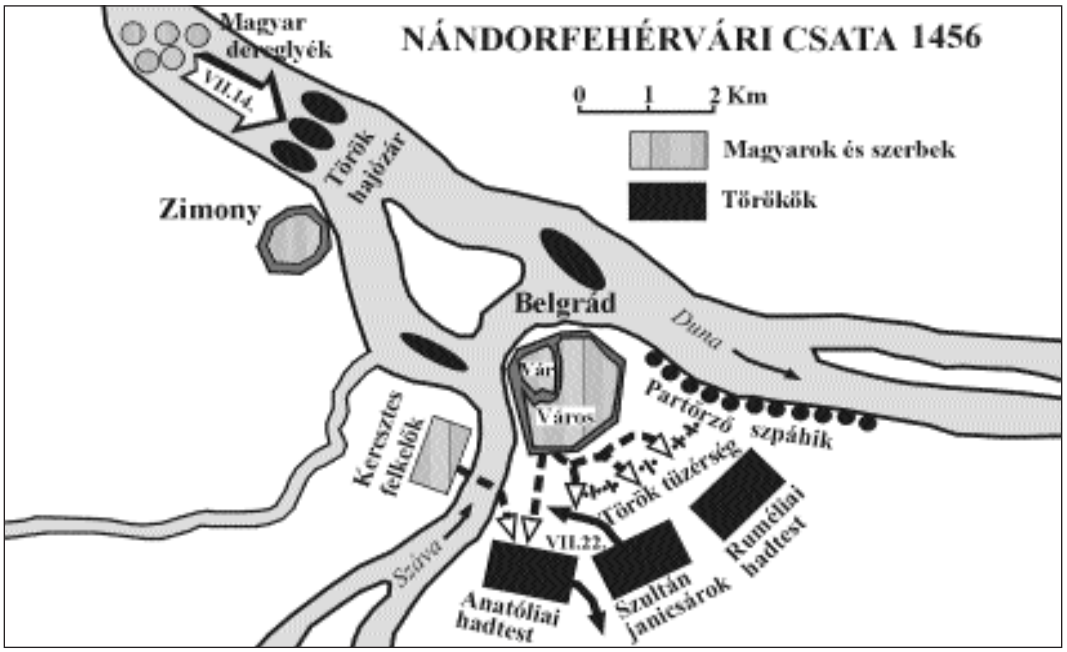

A nándorfehérvári csata térképe.

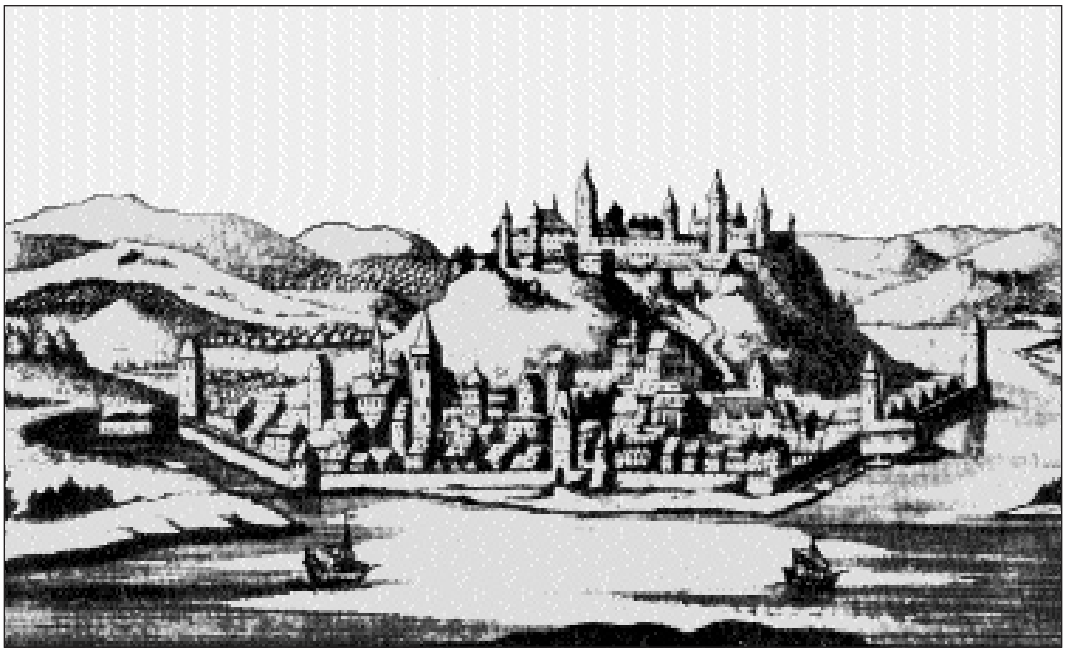

Nándorfehérvár látképe.

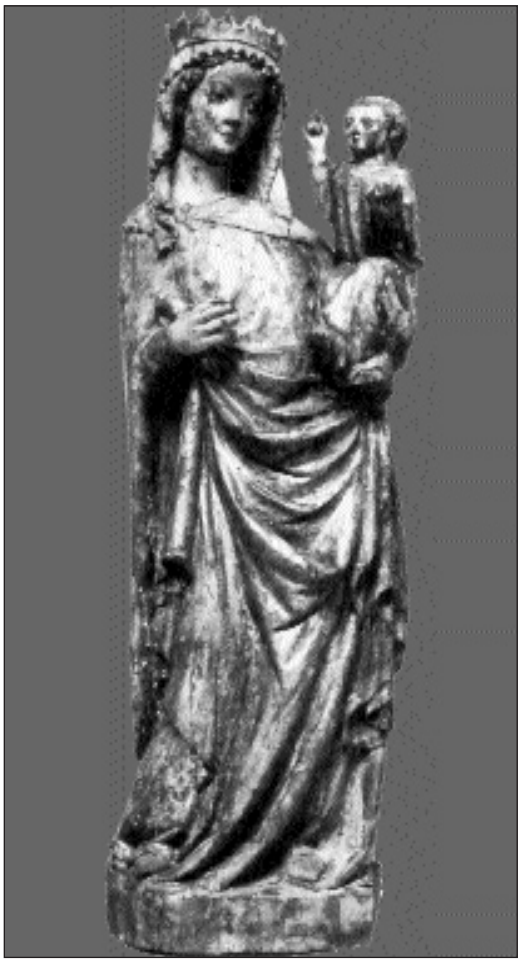

Toporci madonna.

sikere azon múlott, hogy Szilágyi meg tudja-e védeni a várat addig, míg Hunyadi az ellencsapást végrehajtja. A török ostrom július 4-én kezdődött a három török hadsereg: a szultáni, az anatóliai és a ruméliai sereg bevetésével. Ugyanakkor a török gályák a Duna vonalát zárták el a felmentő sereg távoltartására. Hunyadi tehát először a török hajózárat számolta föl és így kapcsolatot teremtett a vár védőivel. A keresztesek Kapisztrán vezetésével Szalánkeménnél gyülekeztek. Számukat 18 000-re teszik. A döntő pillanatban ők is be tudtak avatkozni a harcba. **A török július 21-én általános rohamot indított,** mert előzetesen a tüzérsége meglehetősen tönkrelőtte a várfalakat. A három nagyerejű török támadást a védők sikeresen visszaverték. Ekkor történt, hogy az egyik török janicsár már feljutott a falra, és ki akarta tűzni a lófarkas zászlót, de **Dugovics Titusz** magával rántotta őt a mélységbe, így önfeláldozó halálával megakadályozta a török győzelmi jel kitűzését. Nevét a krónikák feljegyezték és a keresztény utókor hálával és elismeréssel emlékezik meg róla! Másnap **a vár védői kitörtek, és ekkor avatkoztak a küzdelembe Kapisztrán keresztesei is.** Most a török két tűz közé szorult, Hunyadi ezt kihasználva **elfoglalta a török tüzérséget,** és azt is ellenük fordította. **Fejvesztett menekülés következett be a török táborban** töméntelen halottal és sebesülttel. **A győzelem híre rövidesen bejárta Európát,** és Hunyadi dicsőségét visszhangozták a hírek. A lelkesítő harangszó győzelmi jellé vált, és mi magyarok azóta is a **déli harangszó** hallatára Hunyadi fényes diadalára gondolunk. Sajnos nem sokáig lehetett a fényes győzelemnek zavartalanul örülni, mert gyászhír érkezett. **Az ostrom után pestisjárvány tört ki, aminek a győzelem hősei Hunyadi János és Kapisztrán János is áldozatul estek.**

Feladat: *A térkép alapján gondoljuk végig, hogy Nándorfehérvár hogyan teljesítette a jellegzetes végvári feladatokat!*